

C-341/19. sz. ügy**Az előzetes döntéshozatal iránti kérelemről a Bíróság eljárási szabályzata
98. cikkének (1) bekezdése alapján készített összefoglalás****A benyújtás napja:**

2019. április 30.

A kérdést előterjesztő bíróság:

Bundesarbeitsgericht (Németország)

Az előzetes döntéshozatalra utaló határozat kelte:

2019. január 30.

Alperes, fellebbező és felülvizsgálati kérelmet előterjesztő fél:

MH Müller Handels GmbH

Felperes, a fellebbezési eljárásban és a felülvizsgálati eljárásban ellenérdekű fél:

MJ

Az alapeljárás tárgya

A foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód, vallásszabadság fejkendő munkahelyen történő viselésével összefüggésben

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem tárgya és jogalapja

Az uniós jog értelmezése, EUMSZ 267. cikk

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

1. Kizárólag akkor lehet-e megfelelő valamely megállapított, a 2000/78/EK irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontja értelmében vett, valláson alapuló olyan közvetett eltérő bánásmód, amelyet valamely magánvállalkozás belső szabályai alapján alkalmaznak, ha e szabály szerint a vallási, politikai és más világnézeti meggyőződés bármely jelének viselése és nem csak e meggyőzések feltűnő, nagy kiterjedésű jeleinek viselése tiltott?

2. Az 1. kérdésre adandó nemleges válasz esetén:
- a) Úgy kell-e értelmezni a 2000/78/EK irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontját, hogy az Alapjogi Charta 10. cikkéből és az EJEE 9. cikkéből eredő jogok figyelembe vehetők annak vizsgálata során, hogy megfelelő-e valamely megállapított, valláson alapuló olyan közvetett eltérő bánásmód, amelyet valamely magánvállalkozás belső szabályai alapján alkalmaznak, és amely tiltja vallási, politikai és más világnézeti meggyőződés feltűnő, nagy kiterjedésű jeleinek viselését?
  - b) Úgy kell-e értelmezni a 2000/78/EK irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontját, hogy a vallásszabadságot védő alkotmányos szintű nemzeti rendelkezések – mint a 2000/78/EK irányelv 8. cikkének (1) bekezdése értelmében vett kedvezőbb intézkedések – figyelembe vehetők annak vizsgálata során, hogy megfelelő-e valamely megállapított, valláson alapuló olyan közvetett eltérő bánásmód, amelyet valamely magánvállalkozás belső szabályai alapján alkalmaznak, és amely tiltja vallási, politikai és más világnézeti meggyőződés feltűnő, nagy kiterjedésű jeleinek viselését?
3. A 2.a) és 2.b) kérdésre adandó nemleges válasz esetén:

Az elsődleges uniós jog miatt akkor is figyelmen kívül kell-e hagyni a vallásszabadságot védő alkotmányos szintű nemzeti rendelkezéseket valamely magánvállalkozás olyan belső szabályán alapuló utasítás vizsgálata során, amely tiltja a vallási, politikai és más meggyőződés feltűnő, nagy kiterjedésű jeleinek viselését, ha az elsődleges uniós jog, mint például az Alapjogi Charta 16. cikke, elismeri a nemzeti jogszabályokat és gyakorlatot?

A hivatkozott uniós jogi rendelkezések

Az Európai Unió Alapjogi Chartája (a továbbiakban: Charta), különösen annak 10. és 16. cikke

A foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i 2000/78/EK irányelv, különösen annak 2. és 8. cikke

A hivatkozott nemzeti rendelkezések

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (a Németországi Szövetségi Köztársaság alaptörvénye; a továbbiakban: GG), különösen annak 4. és 12. cikke

Bürgerliches Gesetzbuch (polgári törvénykönyv, a továbbiakban: BGB), különösen annak 134. §-a

Gewerbeordnung (a kézműves, kereskedelmi és ipari tevékenységekre irányadó rendelet, a továbbiakban: GewO), különösen annak 106. §-a

Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (az egyenlő bánásmódról szóló általános törvény, a továbbiakban: AGG), különösen annak 1., 3. és 7. §-a

A tényállás és az eljárás rövid bemutatása

- 1 A felek lényegében arról vitáznak, hogy jogszerű-e az iszlám fejkendő munkahelyen történő viselésének mellőzésére vonatkozó utasítás.
- 2 Az alperes a német jog alapján létesített társaság, amely drogériákat üzemeltet Németországban. A felperes hívó muzulmán. A felperest 2002 óta alkalmazzák az alperesnél értékesítési tanácsadóként és pénztárosként.
- 3 A felperes a szülői szabadságról 2014-ben történő visszatérése után – a korábbiaktól eltérően – fejkendőt viselt. A felperes nem teljesítette az alperes azon utasítását, hogy a munkahelyen vegye le a fejkendőt. Ezután először egyáltalán nem alkalmazták a felperest, később pedig más tevékenység végzésével bízták meg, amelynek során nem kellett levennie a fejkendőjét. 2016. június 21-én azonban felszólították a felperest a fejkendő levételére. Miután a felperes ezt megtagadta, hazaküldték. 2016 júliusában a felperes azt az utasítást kapta, hogy feltűnő, nagy kiterjedésű vallási, politikai és más világnézeti jel viselése nélkül jelenjen meg a munkahelyen (a továbbiakban: vitatott utasítás).
- 4 Ennek alapján a felperes keresetet indított a vitatott utasítás érvénytelenségének megállapítása iránt. A felperes továbbá kártérítést kér.
- 5 A kereset első- és másodfokon eredményes volt. Az alperes a felülvizsgálati kérelemmel továbbra is a kereset elutasítását kéri.

Az alapeljárásban részt vevő felek főbb érvei

- 6 A felperes érvénytelennek tartja a vitatott utasítást, mivel az sérti az alkotmány által védett vallásszabadságát. A felperes kizárólag egy általa kötelezőnek érzett vallási előírás teljesítése céljából viseli a fejkendőt. A vallásszabadság kiterjed erre.
- 7 Az alperesnek a vállalkozás szabadságára alapozott azon szándéka, hogy semlegességre irányuló politikát kövessen, nem élvez feltétlen elsőbbséget a vallásszabadsággal szemben. Valójában arányossági vizsgálatot kell végezni.
- 8 A Bíróság ítélezési gyakorlata nem ellentétes ezzel az állásponttal. Az uniós jog ugyanis csupán minimumkövetelményeket tartalmaz, így az uniós jog szerint megengedett eltérő bánásmód a nemzeti jog szerint megengedhetetlen lehet, és a jelen ügyben ez a helyzet.

- 9 Az alperes jogszerűnek tartja az utasítást. Az alperesnél a kezdetektől fogva olyan öltözködési szabályok vannak érvényben, amelyek szerint – többek között – semmiféle fejedőt nem lehet viselni a munkahelyen. 2016 júliusa óta az a szabály alkalmazandó minden üzletre vonatkozóan, amely szerint tilos a feltűnő, nagy kiterjedésű vallási, politikai vagy más világnézeti jelek munkahelyen történő viselése. Az alperes célja a vállalkozás semlegességének megőrzése. Az alperes szándéka – többek között – az alkalmazottak közötti konfliktusok elkerülésére irányul. A múltban már három esetben előfordultak a különböző vallásokra és kultúrákra visszavezethető ilyen problémák. Ezek azonban nem álltak összefüggésben fejkendő vagy más vallási jel viselésével.
- 10 Az alperes álláspontját alátámasztja a 2017. március 14-i G4S Secure Solutions ítélet (C-157/15, EU:C:2017:203), amelyben a Bíróság nagyobb súllyal vette figyelembe a vállalkozásnak a Charta 16. cikke által védett szabadságát, mint a vallásszabadságot. A vallás kifejezésre juttatására vonatkozó tilalom érvényességéhez nem szükséges gazdasági hátrányok bekövetkezését és ügyfelek elmaradását bizonyítani. Eltérő eredmény nemzeti alapjogokból sem következhet.

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem indokolásának rövid bemutatása

- 11 Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem szükséges, mivel a jogvita eldöntése olyan uniós jogi kérdésektől függ, amelyeket a Bíróság még nem tisztázott kimerítően.

A releváns nemzeti jogról

- 12 A vitatott utasítás a nemzeti jog szintjén a GewO 106. §-ának első mondatán alapul, amely szerint a munkáltató „méltányos mérlegeléssel részletesen meghatározhatja a munkavégzés tartalmát, helyét és idejét”. Ez az utasítási jog nem korlátlan. Egyfelől az utasításnak – ahogy a rendelkezés szövegéből közvetlenül következik – meg kell felelnie a „méltányos mérlegelésnek”. Másfelől a kérdést előterjesztő bíróság ítélkezési gyakorlata szerint az utasítás nem lehet ellentétes valamely törvényi tilalommal. A jelen ügyben ilyen tilalmat jelenthetne az AGG 1. §-ával összefüggésben értelmezett 7. §-a, amely szerint az alkalmazottakat nem lehet – többek között – a vallásuk miatt hátrányos helyzetbe hozni. Tilos a közvetett hátrányos megkülönböztetés is, amely az AGG 3. §-ának (2) bekezdése szerint akkor áll fenn, ha egy látszólag semleges rendelkezés – többek között – a vallásuk miatt bizonyos személyeket más személyekhez képest különösen hátrányosan érinthet, kivéve, ha ez a rendelkezés jogszerű céllal objektív módon igazolható, továbbá ha e cél megvalósításának eszközei megfelelőek és szükségesek.
- 13 Amennyiben a vitatott utasítás ellentétes az AGG 7. §-ával, az a BGB-nek a törvényi tilalommal ellentétes jogügylet semmisségét előíró 134. §-a alapján érvénytelen.

- 14 A hivatkozott nemzeti rendelkezések vizsgálata során figyelembe kell venni a GG-ben rögzített alapjogokat is. Különösen azt kell vizsgálni, hogy a vitatott utasítás és az alapjául szolgáló, az alperes által hivatkozott általános szabály a GG 4. cikkének (1) és (2) bekezdése által védett vallásszabadság meg nem engedett korlátozásának minősül-e.
- 15 A Bundesverfassungsgericht (szövetségi alkotmánybíróság, Németország) állandó ítélkezési gyakorlata szerint az alapjogi védelem közvetve hatást fejt ki a magánszemélyek közötti jogviszonyokban is. A jogszabályok értelmezése során – különösen a polgári jogi generálklauzulák és a meghatározatlan jogi fogalmak értelmezése során – a bíróságoknak figyelembe kell venniük az alapjogokat mint alkotmányjogi értékválasztásokat. Ennek során adott esetben – az egyedi eset körülményeitől függően – meg kell állapítani az ütköző alapjogok kölcsönhatását, és egyensúlyba kell hozni ezen alapjogokat.
- 16 A Bundesverfassungsgericht (szövetségi alkotmánybíróság) ítélkezési gyakorlatából kitűnik továbbá, hogy az iszlám fejkendő viselése a GG 4. cikkének (1) és (2) bekezdése értelmében vett vallásszabadság által biztosított védelem körébe tartozik. Ez az alapjog kiterjed a hit vagy a hit nélkülség belső szabadságára, valamint a hit kifejezésre juttatásának és terjesztésének külső szabadságára is. Ide tartozik az egyén azon joga, hogy teljes magatartását valamely hit tanításaihoz igazítsa, és e meggyőződése szerint cselekedjen. A hitükre jellemző fejkendőt viselő muszlim nők a foglalkozásuk gyakorlása során is hivatkozhatnak e védelemre. Az a körülmény, hogy az iszlámban különböző álláspontokat képviselnek az úgynevezett fejkendőviselési követelménnyel kapcsolatban, nem bír jelentőséggel.
- 17 Az ütköző alapjogok azonban korlátozhatják a vallásszabadságot. A jelen ügyben a munkáltatónak a GG 12. cikkének (1) bekezdése által védett vállalkozási szabadságát kell figyelembe venni. A Bundesverfassungsgericht (szövetségi alkotmánybíróság) és a kérdést előterjesztő bíróság egyező ítélkezési gyakorlata szerint az ütköző alapjogokat úgy kell korlátozni, hogy azok lehetőleg messzemenően hatékonyak legyenek valamennyi érintett számára. A kérdést előterjesztő bíróság azonban ebben az összefüggésben megköveteli a munkáltatótól, hogy bizonyítsa annak valós veszélyét, hogy az iszlám fejkendőt viselő érintett munkavállaló további alkalmazása esetén konkrét működési zavar vagy gazdasági kár következne be. Pusztá feltételezések és aggályok nem elegendők.

Az uniós jog és az EJEE alkalmazandó rendelkezéseiről

- 18 A GewO és az AGG releváns rendelkezéseinek kizárólag a nemzeti alapjogok alapján történő értelmezése nem lenne meggyőző. Különösen azt kell figyelembe venni, hogy az AGG rendelkezései a 2000/78 irányelvnek a német jogba történő átültetését szolgálják. Így az AGG 3. §-ának (2) bekezdése értelmében vett „közvetett hátrányos megkülönböztetés” fogalmának értelmezése szempontjából a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontja bír jelentőséggel. Ezenkívül

a Charta is alkalmazandó, mivel az AGG-vel uniós jogot hajtanak végre (lásd a Charta 51. cikke (1) bekezdésének első mondatát). E tekintetben a Charta 10. cikke által védett vallásszabadság és a vállalkozásnak a Charta 16. cikkében rögzített szabadsága is releváns.

- 19 A Charta 10. cikke tekintetében figyelembe kell venni továbbá, hogy az abban biztosított jog – a Chartához fűzött magyarázatok szerint – megfelel az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény (kihirdette: az 1993. évi XXXI. tv.; a továbbiakban: EJEE) 9. cikkében biztosított jognak, és a Charta 52. cikkének (3) bekezdése szerint annak tartalma és terjedelme azonos az EJEE-ben szereplő jog tartalmával és terjedelmével. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) ítélkezési gyakorlata szerint a vallási öltözet, például a fejkendő viselése az EJEE 9. cikke által védett magatartás (lásd többek között: EJEB, 2018. szeptember 18., Lachiri kontra Belgium, EC:ECHR:2018:0918JUD000341309, 31. §). A magánmunkáltató által előírt fejkendő-tilalommal foglalkozó állami bíróságoknak megfelelően védeniük kell az EJEE 9. cikkéből eredő jogot, és méltányos egyensúlyt kell létrehozniuk az érintettek jogai és mások jogai között. Öltözködési szabályok esetében a munkavállalónak a hite megvallásához való jogát és a munkáltatónak egy bizonyos vállalkozási arculat mutatasára irányuló törekvését kell egyensúlyba hozni (EJEB, 2013. január 15., Eweida és társai kontra Egyesült Királyság, EC:ECHR:2013:0115JUD004842010, 84., 91. és 94. §).

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdésről

- 20 A kérdést előterjesztő bíróság álláspontja szerint a vitatott utasítás a felperessel szembeni (az AGG 3. §-ának (2) bekezdése és a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontja szerinti esetleges hátrányos megkülönböztetés értelmében vett) közvetett eltérő bánásmódnak minősül, mivel a felperest egy általános szabályon alapuló utasítással a vallása miatt más személyekkel szemben különösen hátrányos helyzetbe hozzák. A jogvita eldöntése szempontjából az bír jelentőséggel, hogy az utasítás a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése b) pontjának i. alpontjában előírt kivétel szerint törvényes cél által objektíve igazolható-e, és a cél elérésére irányuló eszközök megfelelőek és szükségesek-e.
- 21 A kérdést előterjesztő bíróság – a Bírósággal egyezően – abból indul ki, hogy a vállalkozásnak a Charta 16. cikke szerint védett szabadsága kiterjed a munkáltató azon szándékára, hogy semleges arculatot mutasson az ügyfelei felé, és ezzel e szándék törvényes célnak minősül (lásd: 2017. március 14-i G4S Secure Solutions ítélet, C-157/15, EU:C:2017:203, 38. pont).
- 22 A fent hivatkozott ítéletre, valamint a 2017. március 14-i Bougnaoui és ADDH ítéletre (C-188/15, EU:C:2017:204) tekintettel azonban kérdéses, hogy kizárólag az olyan átfogó tilalom alkalmas-e a vállalkozás semlegességre irányuló politikájával kapcsolatos cél követésére, amely kiterjed a vallás kifejezésre juttatásának bármely látható formájára, vagy – mint a jelen ügyben – elegendő a

feltűnő, nagy kiterjedésű jelekre korlátozott tilalom is, amennyiben azt koherens és szisztematikus módon hajtják végre.

- 23 A Bíróságnak a G4S Secure Solutions ügyben hozott ítéletének alapjául olyan szabály szolgált, amely a politikai, filozófiai vagy vallási meggyőződés látható jeleinek viselését tiltotta. A Bíróságnak a Bougnaoui és ADDH ügyben hozott ítélete erre az ítéletre hivatkozik. A kérdést előterjesztő bíróság számára ebből nem következik egyértelműen, hogy a Bíróság csak a G4S Secure Solutions ügyben releváns tényállást vette-e figyelembe, és a Bougnaoui és ADDH ügyben ugyanezen a napon hozott ítéletben erre utalt, vagy a fejtegetésekben általános érvényű megállapítás rejlik. Ezen oknál fogva fogalmazódik meg az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdés.

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett 2.a) és 2.b) kérdéstről

- 24 A 2.a) és 2.b) kérdés a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése b) pontjának i. alpontja értelmében vett megfelelés vizsgálatát érinti. Ha ugyanis a Bíróság arra a következtetésre jut, hogy a feltűnő, nagy kiterjedésű jelekre korlátozott tilalom is alkalmas lehet a vállalkozás semlegességre irányuló politikájával kapcsolatos cél követésére, akkor vizsgálni kell, hogy a tilalom szükséges és megfelelő-e.
- 25 A kérdést előterjesztő bíróság abból indul ki, hogy az alperes által hivatkozotthoz hasonló szabály a szigorúan szükséges mértékre korlátozódik (lásd: 2017. március 14-i G4S Secure Solutions ítélet, C-157/15, EU:C:2017:203, 42. pont), mivel csak a feltűnő, nagy kiterjedésű jelek viselését tiltja, és csak az ügyfelekkel kapcsolatba kerülő munkavállalókra vonatkozik.
- 26 Az, hogy a tilalom megfelelő-e is a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése b) pontjának i. alpontja értelmében, nem ítélt meg a kérdések Bíróság elé terjesztése nélkül.
- 27 A kérdést előterjesztő bíróság számára először azon elvi kérdés merül fel, hogy a megfelelés vizsgálata keretében egyensúlyba lehet-e hozni az ellentétes érdekeket. Ha ez a helyzet, akkor felmerül az a további kérdés, hogy az ellentétes érdekeket – a jelen ügyben egyfelől a Charta 16. cikkét, másfelől pedig a Charta 10. cikkét, illetve az EJEE 9. cikkét – már a vallás kifejezésre juttatására vonatkozó tilalmat előíró szabály megfelelésének vizsgálata során egyensúlyba kell-e hozni, vagy csak a szabálynak az egyedi esetben történő alkalmazása során, például a munkavállaló részére adott utasítás esetén vagy a felmondás közlése esetén.
- 28 Amennyiben a Chartából és az EJEE-ből eredő jogok figyelembe vehetők a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdése b) pontjának i. alpontja értelmében vett megfelelés vizsgálata során, a kérdést előterjesztő bíróság álláspontja szerint a Charta 10. cikke és az EJEE 9. cikke által védett vallásszabadság elsőbbséget

élvez. Az alperes által alkalmazott szabály megfelelő indok nélkül tiltja – többek között – a feltűnő, nagy kiterjedésű vallási jelek viselését.

- 29 A felperes az e jogok által biztosított védelemre az alperessel fennálló jogviszonyában – azaz magánszemélyek közötti jogviszonyban – is hivatkozhat (lásd: 2018. április 17-i Egenberger ítélet, C-414/16, EU:C:2018:257, 49. pont).
- 30 Igaz, hogy a Charta 52. cikkének (1) bekezdése szerint korlátozható a vallásszabadság. A kérdést előterjesztő bíróság ezért – az EJEB-bel egyezően – abból indul ki, hogy egyensúlyba kell hozni az ellentétes érdekeket. A jelen ügyben azonban a vallásszabadság nagyobb súllyal esik latba, mint a vállalkozás semlegességre irányuló politikájával kapcsolatos, a Charta 16. cikke által védett cél, mivel az alperes által előadott zavarok nem kellően súlyosak a vallás kifejezésre juttatására vonatkozó tilalom alátámasztásához.
- 31 Ezenfelül a vallásszabadság – az EJEB álláspontja szerint – a demokráciában nélkülözhetetlen pluralizmus egyik előfeltétele. A hívők és a más vallásúak vagy a nem hívők közötti konfliktusokat nem a vallási sokszínűség megszüntetésével, hanem annak megőrzésével kell megoldani (EJEB, 2004. december 16., Supreme Holy Council of the Muslim Community kontra Bulgária, EC:ECHR:2004:1216JUD003902397, 93. §).
- 32 Arra az esetre, ha a Bíróság arra a következtetésre jut, hogy a Chartából és az EJEE-ből eredő ütköző jogok nem vehetők figyelembe a megfelelőség vizsgálata során, felmerül az a további kérdés, hogy az alkotmányos szintű nemzeti jog – különösen a vallásnak és a meggyőződésnek a GG 4. cikkének (1) és (2) bekezdése által védett szabadsága – a 2000/78 irányelv 8. cikkének (1) bekezdése értelmében vett kedvezőbb intézkedésnek minősülhet-e. E rendelkezés szerint a tagállamok bevezethetnek, illetve fenntarthatnak olyan intézkedéseket, amelyek az irányelvben meghatározottaknál kedvezőbbek az egyenlő bánásmód elvének védelmét illetően.
- 33 A kérdést előterjesztő bíróság a Bírósághoz fordulás nélkül nem tudja megítélni, hogy milyen feltételek mellett lehet az irányelv értelmében vett kedvezőbb intézkedésből kiindulni. Felmerül a kérdés, hogy csak olyan nemzeti rendelkezések tartoznak-e ebbe a körbe, amelyek célja a hátrányos megkülönböztetéssel szembeni védelem, vagy az kiterjed az olyan intézkedésekre is, amelyek – mint a GG 4. cikkének (1) és (2) bekezdéséből eredő vallásszabadság – a szabadságjogok területének védelmére irányulnak. A jogirodalomban vitatott ezen kérdés – amennyire megállapítható – eddig tisztázatlan a Bíróság ítélkezési gyakorlatában.
- 34 A kérdést előterjesztő bíróság abból indul ki, hogy a szabadságjogok is tekintetbe jönnek a 2000/78 irányelv 8. cikkének (1) bekezdése értelmében vett kedvezőbb intézkedésként, amennyiben végeredményben növelik a hátrányos megkülönböztetéssel szembeni jogi védelem szintjét.

- 35 Amennyiben azonban a Bíróság az ellenkező álláspontot képviseli, a GG 4. cikkének (1) és (2) bekezdése által védett vallásszabadság nem minősül a 2000/78 irányelv 8. cikkének (1) bekezdése értelmében vett kedvezőbb intézkedésnek, és nem vehető figyelembe a megfelelés vizsgálatára keretében.

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett harmadik kérdéstről

- 36 Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett harmadik kérdés az uniós jognak a nemzeti alkotmányjoggal fennálló viszonyát érinti. Ha a Bíróság a 2.a) és 2.b) kérdésre azt a választ adja, hogy annak vizsgálata során, hogy a vallás alapján történő meg nem engedett hátrányos megkülönböztetésről van-e szó, nem vehetők figyelembe sem a Chartából és az EJEE-ből eredő jogok, sem alkotmányos szintű nemzeti rendelkezések, a kérdést előterjesztő bíróság számára felmerül a kérdés, hogy ezzel az uniós jog – a jelen ügyben a Charta 16. cikke – összességében kizárja-e a nemzeti alapjogok figyelembevételét valamely munkáltatói utasítás érvényességének vizsgálata során.
- 37 A nemzeti jog alkalmazhatatlanságára vonatkozó kérdés mindig akkor merül fel, ha az uniós jog a magánszemélyekre olyan jogot ruház, amelyre azok a közöttük az uniós jog hatálya alá tartozó területen folyamatban lévő jogvitában hivatkozhatnak, és a nemzeti jog uniós joggal összhangban álló értelmezése nem lehetséges (2018. április 17-i Egenberger ítélet, C-414/16, EU:C:2018:257, 75. és 76. pont). Az ilyen szubjektív jog közvetve fejt ki hatást (lásd a Charta 31. cikkének (2) bekezdése tekintetében: 2018. november 6-i Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften ítélet, C-684/16, EU:C:2018:874, 67., 69. és azt követő pontok). Ha nem áll fenn a magánszemélyek közötti jogviszonyban közvetlen hatást kifejtő szubjektív jog, akkor csupán a tagállammal szembeni kártérítési jog jön tekintetbe, ha az irányelvben foglalt „puszta” jogot – alapul szolgáló közvetlenül hatályos elsődleges jog nélkül – nem ültették át szabályszerűen (lásd: 2018. augusztus 7-i Smith ítélet, C-122/17, EU:C:2018:631, 43. és azt követő pontok; 2012. január 24-i Dominguez ítélet, C-282/10, EU:C:2012:33, 43. pont).
- 38 A kérdést előterjesztő bíróság szerint az alapügyben csak a Charta 16. cikke jön tekintetbe ilyen értelemben vett szubjektív jogként, a 2000/78 irányelv azonban nem. A Bíróság ítélkezési gyakorlatában – amennyire megállapítható – eddig tisztázatlan az a kérdés, hogy hivatkozhat-e valamely magánszemély a Charta 16. cikkére kizárólag magánszemélyek között folyamatban lévő jogvita keretében. Igaz, hogy létezik ítélkezési gyakorlat a Charta 27. cikke szerinti, azonosan megfogalmazott kikötéssel kapcsolatban, amelyben az uniós jogra és „a nemzeti jogszabályok[ra] és gyakorlat[ra]” utalnak. A Bíróság álláspontja szerint ebből az következik, hogy az uniós jog vagy a nemzeti jog rendelkezéseinek konkretizálniuk kell ezt a cikket, így kizárólag e cikk alapján nem lehet figyelmen kívül hagyni az irányelvnek nem megfelelő nemzeti rendelkezéseket (2014. január 15-i Association de médiation sociale ítélet, C-176/12, EU:C:2014:2, 44. és azt követő pontok). A kérdést előterjesztő bíróság azonban előzetes döntéshozatal iránti kérelem nélkül nem tudja megítélni, hogy alkalmazható-e a Charta

27. cikkével kapcsolatos ítélezési gyakorlat a vállalkozásnak a Charta 16. cikke által védett szabadságára.

- 39 Maga a kérdést előterjesztő bíróság úgy értelmezi az uniós jogot, hogy a Charta 16. cikke és az uniós jog alkalmazási elsőbbsége nem zárja ki alkotmányos szintű nemzeti jogoknak a jelen ügyben vitatotthoz hasonló munkáltatói utasítás vizsgálata keretében történő figyelembevételét. Amennyiben a Bíróság egyetért ezzel az állásponttal, figyelembe vehető a GG 4. cikkének (1) és (2) bekezdése által védett vallásszabadság. Ebben az esetben – a kérdést előterjesztő bíróság álláspontja szerint – a vitatott utasítás érvénytelen lenne, mivel az elvégzendő mérlegelés keretében a vállalkozás szabadsága kisebb súllyal esik latba a felperest megillető vallásszabadsághoz képest. A felülvizsgálati kérelem ennél fogva eredménytelen lenne. Amennyiben a Charta 16. cikke kizárja a nemzeti alapjogok figyelembevételét, a fellebbezés ellenben megalapozott. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett harmadik kérdés tehát releváns az ügy eldöntése szempontjából.